

rol o'ynashini ta'kidlaydilar, bu esa har bir mamlakatda umumiy jamoatchilik manfaatlariga olib keladi. Darhaqiqat, aksariyat mualliflar va tadqiqotchilar korporativ boshqaruv va iqtisodiy o'sish o'rtasida kuchli va ijobiy bog'liqlik mavjudligiga rozi bo'lishadi. Biroq, ayniqsa, O'zbekistonda korporativ boshqaruv va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi munosabatlarga oid nazariy va empirik tadqiqotlar hali ham yetarli emas. Bundan tashqari, bank sohasida korporativ boshqaruv asoslari, shuningdek, samarali korporativ boshqaruv mexanizmlari va ularning iqtisodiy o'sish va rivojlanishga ta'sirini o'rganish O'zbekiston misolida haligacha o'rganilmagan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. //Xalq so'zi, 23- dekabr 2019 yil.
2. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz./ Shavkat Mirziyoyevning O'zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bag'ishlangan Oliy Majlis palatalarining qo'shma majlisidagi nutqi.(2016-yil 14-dekabr kuni).
3. [Making Public in a Privatized World David A. McDonald](#) London, United Kingdom ZED-BOOKS-LTD 2016 Paperback
4. Mamarasulov U.M. Iqtisodiyot va bozor munosabatlari. - T.: «Navruz», 2016.
5. Кузнецова А.И. Инфраструктура: Вопросы теории, методологии и прикладные аспекты современного инфраструктурного обустройства. Геоэкономический подход. М.: Кой Книга, 2016.

PUL MABLAG'LARI HISOBOTLARINI TUZISHDA BIZNES QIYMATNI YARATISH

Yusupov Xasan Bektoshevich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, magistr

Annotatsiya

Pul oqimi to'g'risidagi hisobot ma'lumotlari asosida tashkilotning pul oqimlarini tahlil qilish tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Hisobotning axborot ahamiyati kompaniyaning potentsial muammolarini va iqtisodiy xavflarini aniqlashga imkon beradigan birinchi ko'rsatkichlardan biri bo'lgan pul oqimlari ekanligi bilan bog'liq. Milliy va xorijiy buxgalteriya (moliyaviy) hisobotlarining bir qismi sifatida pul oqimi to'g'risidagi hisobotning axborot ahamiyatini va pozitsiyasini baholashga qaratilgan.

Kalit so'zlar: pul oqimlari, pul oqimi hisoboti, pul oqimlarini aks ettirish usullari, axborotni oshkor qilish, muqobil ko'rsatkichlar, moliyaviy hisobot.

Mamlakatimizda iqtisodiyotni modernizatsiya qilishga bosqichma-bosqich o'tish har bir tarmoq iqtisodiyotini jadal rivojlantirish, investitsiyalardan foydalanish samaradorligini oshirishga bog'liq bo'ladi. Investitsiyalarni bozor iqtisodiyotiga moslashtirish investitsion siyosatni ham tubdan o'zgartirishni talab qilmoqda. Shu bilan birga investitsion siyosatni amalga oshirish chog'ida bozor munosabatlariga mos dastaklardan foydalanishni, ya'ni investitsion jarayon ishtirokchilarining huquq va

majburiyatlarini belgilashni, mamlakatda investorlar uchun to'laqonli raqobatni ta'minlashni, moddiy va intellektual boyliklarni boshqarishda batamom erkin harakatlarni amalga oshirishni taqozo etmoqda.

Pul oqimlari to'g'risidagi hisobot investitsiyalarni tahlil qilish uchun zarur bo'lgan eng muhim hujjatdir. Ushbu hisobotga moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotga qaraganda chiqarilgan qarorlar va taxminlar kamroq ta'sir qiladi.

Doimiy o'zgaruvchan iqtisodiy voqeliklar tufayli tashkilotning moliyaviy holatini ushbu o'zgarishlarga eng sezgir ko'rsatkichlardan biri sifatida pul oqimlari to'g'risidagi hisobotni tahlil qilish va o'rganishga asta-sekin o'tilmoqda.

Hozirgi davrda investitsion kompaniyalari uchun pul oqimi to'g'risidagi hisobotning foydali ma'lumotlarini ahamiyatini oshirish, baholash va uni takomillashtirish yo'nalishlarini aniqlash maqsadida amalga oshirilgan ko'plab professional tadqiqotlar mavjud. Investitsiyalarning naqadar katta ahamiyatga egaligini Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev quyidagi nutqidan ham anglab olish mumkin: “jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, mamlakat o'z iqtisodiyotining barqaror o'sishiga erishdi, bu esa faol investitsiya siyosatini olib bormoqda.

Shuning uchun investitsiyalar iqtisodiyotning harakatlantiruvchi kuchi bo'lib, o'zbek tilida, iqtisodiyotning yuragi, agar shunday deb aytsak, hech qanday mubolag'a bo'lmaydi. Investitsiya, yangi texnologiyalar, turli soha va tarmoqlarda ilg'or tajribalar bilan bir qatorda, yuqori malakali mutaxassislar viloyatlarga keladi, tadbirkorlik jadal rivojlanadi” deb atagan.

Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida”gi farmonida investitsiyalash uchun quyidagi ustuvor yo'nalishlar belgilangan: xalqaro iqtisodiy hamkorlikni yanada rivojlantirish, jumladan, yetakchi xalqaro va xorijiy moliya institutlari bilan aloqalarni kengaytirish, tashqi qarzlarning puxta o'ylangan siyosatini davom ettirish, undan samarali foydalanish.

“Investitsiya” atamasi lotin tilidagi “Invest” so'zidan kelib chiqqan bo'lib, “qo'yish”, “mablag'ni safarbar etish” ma'nosini bildiradi. Aksariyat hollarda “Investitsiya” tushunchasi iqtisodiy va boshqa faoliyat ob'ektlariga kiritiladigan moddiy va nomoddiy ne'matlar hamda ularga doir huquqlar tarzida tariflanadi.

Mamlakat iqtisodiyotida investitsiyalarning ahamiyati to'g'risida fikr yuritadigan bo'lsak, bu o'rinda “Investitsiya” tushunchasining moliyaviy, mulkiy va intellektual qadriyatlarini takror ishlab chiqarishning inikosi bo'lmish dastlabki va asosiy tushuncha bo'lib maydonga chiqishini unutmazlik kerak.

Zamonaviy iqtisodiy sharoitda har bir xo'jalik yurituvchi sub'ektning faoliyati uning faoliyati natijalaridan manfaatdor bo'lgan bozor munosabatlari ishtirokchilari (tashkilotlar va shaxslar) ning keng doirasi ye'tiboridir. Mulkdorlar kapitalning rentabelligini oshirish, firma pozitsiyasining barqarorligini ta'minlash maqsadida moliyaviy hisobotlarni tahlil qiladilar. Kreditorlar va investorlar kreditlar va depozitlar bo'yicha risklarni kamaytirish uchun moliyaviy hisobotlarni tahlil qiladilar. Qabul qilingan qarorlarning sifati asosan ularning analitik asoslash sifatiga bog'liq bo'ladi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalar iqtisodiy tizimning mustaqil yeleменти sifatida biznes, turli darajadagi byudjetlar, kapital yegallari va boshqa sub'ektlar bilan

o'zaro hamkorlik qiladi, bu jarayonda ular bilan moliyaviy munosabatlar paydo bo'ladi. Shu munosabat bilan firmaning moliyaviy boshqaruvi, ya'ni tashkilotning taktik va strategik maqsadlariga yerishish uchun moliyaviy resurslarni tartibga solish tamoyillari, ko'rinishlari va usullarini ishlab chiqish zarurati paydo bo'ladi.

Korxonaning holatini baholashning asosiy vositasi tahlil qilinadigan ob'ektning ichki va tashqi munosabatlarini ob'ektiv baholash imkonini beradigan tahlil bo'lib xizmat qiladi: uning to'lov qobiliyatini, samaradorligi va rentabelligini, rivojlanish istiqbollari tavsiflash, so'ngra uning natijalari bo'yicha qarorlar qabul qilish.

Shuning uchun, pul oqimi tahlili korxonaga boshqarish uchun dolzarb muammolardan biri hisoblanadi.

Hisobot pul mablag'larini hisobga olish ma'lumotlari asosida tuziladi va hisobot davrining boshida va oxirida qolgan qoldiqlarni hisobga olgan holda pul oqimlari to'g'risidagi ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. Pul oqimlari to'g'risidagi ma'lumotlar hisobotda joriy, investitsiya va moliyaviy faoliyat bo'yicha taqdim etiladi.

Tashkilotlarning moliyaviy hisobot ko'rsatkichlarini shakllantirish tartibi to'g'risidagi uslubiy tavsiyalar hisobot tuzish maqsadida tushuntirildi:

- hozirgi faoliyat asosiy maqsad sifatida foyda olish yoki faoliyati predmeti va maqsadlariga muvofiq, deb tushuniladi, ya'ni sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish, qurilish ishlari, qishloq xo'jaligi, tovarlar sotish, umumiy ovqatlanish xizmatlari ko'rsatish, mol-mulkni ijaraga berish va boshqalar;

- investitsiya faoliyati yer, binolar va boshqa ko'chmas mulk, asbob-uskunalar, nomoddiy aktivlar va boshqa uzoq muddatli aktivlar, shuningdek, ularni sotish sotib qachon tashkilotning kapital qo'yilmalar bilan bog'liq tashkilot faoliyati tushuniladi; boshqa tashkilotlarga uzoq muddatli moliyaviy investitsiyalarni amalga oshirishda, obligatsiyalarni va boshqa uzoq muddatli qimmatli qog'ozlarni chiqarish;

- moliyaviy faoliyat qisqa muddatli moliyaviy investitsiyalar amalga oshirish bilan bog'liq tashkilot faoliyati, obligatsiyalar va boshqa qisqa muddatli qimmatli qog'ozlar chiqarish, 12 oygacha muddatga ilgari sotib qimmatli qog'ozlar tasarruf tushuniladi.

Pul oqimi to'g'risidagi hisobotni tuzishdan maqsad tashqi foydalanuvchilarning keng doirasiga kerakli ma'lumotlarni taqdim yetishdan iborat. Moliyaviy hisobot foydalanuvchilari miqdori cheklangan, ammo foydali, tashkilotning pul kapitalining holati va harakati haqidagi ma'lumotlarga ega bo'lishni nazarda tutadi, ular boshqa hisobot shakllarining ko'rsatkichlari bilan birgalikda:

- tashkilotning pul aylanmasining hajmini aks ettiradi;
- tashkilotning mulkdorlarga bo'lgan majburiyatlari qanday bajarilganligi aniqlanadi;

- pul mablag'lari va tashkilotning sof foydasi o'rtasidagi farqlarning sabablari va miqdorini aniqlash imkonini beradi;

- qarz majburiyatlarini bajarish jarayonini nazorat qilish va qarzning asosiy miqdorini to'lash uchun zarur zahiralarni yaratish imkonini beradi.

Pul mablag'lari oqimi to'g'risidagi hisobotni tuzishda tashkilot standart jadval shaklida indikatorlarning belgilangan formatini va asosiy kitobda aks ettirilgan ko'rsatkichlarni, yordamchi buxgalteriya registrlarini "kassa", "hisob-kitob hisoblari", "valyuta hisoblari", "banklardagi maxsus hisoblar" va boshqa hisobot ko'rsatkichlari

texnik tomonga qisqartiriladi.

Tadqiqot maqsadlari uchun biznesning qiymatini baholash va investitsion qarorlar qabul qilish asosida qiymat yaratishning asosiy moliyaviy drayverlari tizimlashtirildi

Qiymat yaratishning moliyaviy drayverlari an'anaviy ravishda model yordamida investitsiya tahlilida ishlatiladigan ko'rsatkichlardir, ular orasida birinchi navbatda operatsion faoliyatdan sof pul oqimi va erkin pul oqimi ko'rsatkichlari ta'kidlanishi kerak.

Biznes qiymati erkin pul oqimlari va kapitalning o'rtacha qiymati bilan shakllantiriladi hamda ular operatsion foyda, sof kapitaldagi o'zgarishlar, soliq to'lovlari, kapital qo'yilmalar va amortizatsiya ajratmalari orqali o'zaro hisob-kitob ishlari amalga oshiriladi.

Pul oqimlarini tahlil qilish va prognozlash investitsiya qarorlarini asoslashning eng muhim vositasi bo'lib, ko'rsatkichlarning o'zi moliyaviy modellarni ishlab chiqishning asosiy elementlari sifatida ishlatiladi.

O'tkazilgan o'rganishlar shuni ko'rsatdiki, tashkilotlarda pul oqimi ko'rsatkichlarini shakllantirish uslubiyotiga bir qator ob'ektiv va sub'ektiv omillar ta'sir ko'rsatadi ya'ni jumladan moliyaviy hisobot standartlari talablari, buxgalteriya siyosatini tanlash, korporativ boshqaruv tizimi, biznes modelining o'ziga xos xususiyatlari, kapital yetkazib beruvchilarning talablari, direktorlar Kengashining mustaqilligi, kompaniyaning ichki nazorat va audit tizimining samaradorligi va boshqalar.

Xulosa qiladigan bo'lsak, pul oqimi to'g'risidagi hisobot ko'rsatkichlari bilan bir qatorda investorlar va kompaniyalar o'zlari tashqi foydalanuvchilarga tashkilotning qiymat yaratish qobiliyatini ochib beradigan ma'lumotlarni taqdim etishga imkon beradigan muqobil ko'rsatkichlardan faol foydalanadilar.

QIMMATLI QOG'OZLAR BOZORINING HOZIRGI HOLATI VA ISTIQBOLLARI

Jomurodov Hasan Dilmurod o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti talabasi

hjomurodov9@gmail.com

Ilmiy rahbar: dots. Shomansurova Z.A

Annotatsiya

Ushbu ilmiy maqolada fond bozorining O'zbekistondagi hozirgi holati haqida, shuningdek xorij va mahalliy bozordagi bo'layotgan o'zgarishlar va tendensiyalar tadqiq etilgan.

Kalit so'zlar: "Toshkent" RFB, marketmaker, SPAC, fond bozori, manfaatdor tomon (stakeholder), UCI indeksi, ESG

Barchaga ma'lumki, fond bozori bo'sh turgan pul mablag'larni to'plash, ularni mavjud infratuzilma orqali kapitalga aylantirish, so'ngra uni ishlab chiqarish yoki xizmat ko'rsatish jarayonlari ishtirokchilari (banklar, korxonalar, firmalar, shu bilan